

MOTIVAȚIILE POLITICE ALE INTERESULUI CARDINALULUI LEOPOLD KOLLONICH FAȚĂ DE ROMÂNI

DIE POLITISCHEN GRÜNDE VON KARDINALS LEOPOLD KOLLONICH INTERESSE FÜR DEN RUMÄNEN

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie bespricht die wichtigsten Aspekte von Erzbischof Kollonichs Angeboten betreffend die religiösen Problemen in Ungarn, Kollonichs Beschäftigungen für die Stärkung der religiösen Union der Rumänen aus Kroatien und für die religiöse Union aus Slawonien und Muncaci. Ein sehr wichtiger Aspekt der Studie ist die Betonung von Leopold Kollonichs Rolle und die Union der siebenbürger Rumänen mit der Kirche Roms. Von den präsentierten Fakten kann man bemerken daß Leopold Kollonich wirklich eine sehr wichtige Rolle in der Schaffung der religiösen Union der siebenbürger Rumänen mit der Kirche Roms gespielt hat, was auch von der ganzen europäischen und insbesondere österreichischen Geschichtsschreibung, die von der Autor der Studie im Umlauf gesetzt wurde, illustriert wird. Die Erklärung von Erzbischof Kollonichs Erfolg besteht aus der politischen Geschicklichkeit des Kardinals, der gewußt hat die Interessen der Kirche mit denen des Staates zusammenzufügen. Er unterstützte in alle seinen Akten die Stellung des kaiserlichen Hofes, und sogar mehr, hat ihre politische und religiöse Strategie oft geleitet und bestimmt. Der Autor zieht die Schlußfolgerung daß von allen seiner Leistungen nur eine bis heute noch besteht, die Unierte Kirche Siebenbürgens. Die Schlußfolgerung der Studie ist, daß nach Leopold Kollonichs Meinung, die Festigung des von den habsburgischen Dynastie regierten Kaiserreichs nur durch die Förderung des österreichischen Zentralismus und der Gegenreform geschafft sein konnte.

Istoricii, aproape în unanimitate, atribuie cardinalului și primatului Ungariei, Leopold Kollonich, un rol decisiv în realizarea uniației din Transilvania, afirmând că, fără aportul acestui cardinal, unirea unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Romei ar fi fost mai greu de îndeplinit, deoarece el a fost cel care a împletit în Transilvania interesele Bisericii Catolice cu politica de stat a Curții din Viena, dând astfel uniației un nou impuls. Cu toate acestea, biografia sa până în anul 1698, cât și rolul pe care l-a deținut în viața politică a Ungariei și a Imperiului Habsburgic sunt puțin cunoscute la noi. Istoricul unit Gheorghe Barițiu, în lucrarea sa *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă* (vol. I, Sibiu, 1889, p.18-20), a prezentat doar unele date din biografia prelatului maghiar, însă și acestea într-un mod incomplet. De aceea se cuvine să ne oprim cu mai multă atenție asupra acestei personalități de la sfârșitul secolului al XVII-lea și să analizăm atât rolul pe care l-a deținut în realizarea unirii românilor ardeleni cu Biserica Romei, cât și motivațiile interesului pe care l-a manifestat pentru românii din Imperiul Habsburgilor.

Membru al unei vechi familii croato-maghiare¹, Leopold Kollonich a fost numit, în anul 1666, episcop de Nitra², iar în anul 1670 episcop de Wiener Neustadt. În fruntea acestei "dieceze a Curții

¹Un străbunic al cardinalului Kollonich, Siegfried Kollonich, a participat la luptele pentru apărarea Vienei, când aceasta a fost asediată pentru prima oară de otomani, în anul 1529. Tatăl cardinalului, Ernst Kollonich, convertit în anul 1621 la catolicism, s-a remarcat mai târziu, în cursul luptelor pentru apărarea cetății de graniță Komárom, fiind ridicat în anul 1637 la rangul de comite. Pruncul Leopold Kollonich, născut la 26 octombrie 1631 în localitatea Komárom, a fost botezat de însuși primatul de atunci al Ungariei, Petru Pázmány. La vârsta de doar șapte ani a rămas orfan de tată. Când a împlinit 14 ani, a fost trimis la Curtea imperială de la Viena, unde s-a bucurat de deosebită protecție a împăratului Ferdinand III. A intrat ca aprod în serviciul fiului acestuia, Ferdinand IV și, în același timp, a urmat cursurile gimnaziului iezuit din Viena. În anul 1650 a fost primit în Ordinul cavalerilor ioaniți. Un an mai târziu a participat la luptele pentru apărarea cetății Candia (din Creta), asediată de turci. Ca răsplată pentru bravura de care a dat dovadă în cursul bătăliei maritime din strâmtoarea Dardanele din anul 1655 (când s-au înfruntat 27 corăbii turcești și 21 ale cavalerilor ioaniți), Kollonich a fost ridicat la rangul de "castelan de Malta", iar în 1656 i-a fost acordată comanda cetăților Mailberg (din Austria) și Eger (azi Cheb, în Cehia). Mai multe amănunte cu privire la originea și biografia din tinerețe a cardinalului Leopold Kollonich, la Joseph Maurer, *Cardinal Leopold Graf Kollonich, Primas von Ungarn*, Innsbruck, 1887, și la Gertrud Gerhartl, *Kardinal Leopold Karl Graf von Kollonich*, în Robert Waissenberger (Hrsg.), *Die Türken vor Wien. Europa und die Entscheidung an der Donau 1683*, Salzburg, 1982, p. 200.

imperiale"³, a devenit una dintre cele mai importante personalități ale monarhiei habsburgice. Relațiile sale cu împăratul Leopold I au fost, până la moartea celui din urmă, dintre cele mai bune. Leopold I, fiind cel de-al doilea fiu al împăratului Ferdinand III (1637-1657), nu a fost desemnat să domnească, succesorul la tron fiind Ferdinand IV. Când acesta a murit, succesiunea i-a revenit lui Leopold I, care era însă nepregătit pentru o astfel de responsabilitate. Nemaiputând urma o carieră sacerdotală, a sprijinit pe parcursul întregii sale domnii Biserica Romei și ordinul iezuit care l-a format și, în special, pe Leopold Kollonich, care a avut o pregătire politică-militară, dar a ajuns ca, în cele din urmă, să îmbrățișeze slujirea bisericească. Astfel, destinele celor doi oameni s-au împletit, personalitățile lor fiind complementare. Leopold Kollonich a ajuns să fie sfetnicul cel mai apropiat al împăratului Leopold I. Toate problemele de stat au ajuns să fie soluționate prin îmbinarea abilității politice și militare a prelatului Kollonich și a înclinației împăratului Leopold I pentru treburile bisericești.

Tocmai din acest motiv, cei 15 ani în care s-a aflat în fruntea diecezei de Wiener Neustadt, Leopold Kollonich i-a petrecut în cea mai mare parte alături de împărat la Viena sau la Bratislava, capitala regatului Ungariei⁴. Iar în urma evenimentelor politice din monarhie (anume conjurația magnaților unguri), Kollonich a fost numit, la începutul anului 1672, în fruntea Camerei Aulice Ungare⁵. În această funcție, episcopul Kollonich a fost cel mai important reprezentant al politicii fiscale a împăratului în Ungaria⁶, ba chiar și "sufletul întregului regim" instaurat la 27 februarie 1673⁷, zi în care constituția regatului maghiar a fost abolită, iar în locul funcției palatinului a fost numit un guvernator german, Gaspar Ampringen⁸. Ca răsplată pentru zelul de care a dat dovadă în timpul asediului de către otomani a Vienei, Kollonich a fost numit de către împărat episcop de Győr (martie 1685), iar la 2 septembrie 1686 a fost ridicat de papa Inocențiu XI la rangul de cardinal al Bisericii Romane⁹. Iar datorită faptului că scaunul de primat al Ungariei era ocupat de octogenarul arhiepiscop György Szecsenyi, rolul dominant în afacerile politice și eclesiastice ale Ungariei i-a revenit în continuare episcopului Leopold Kollonich¹⁰, și aceasta cu atât mai mult după 20 august 1688, când a fost numit arhiepiscop de Calocsa¹¹.

² Hirotonia a avut însă loc abia doi ani mai târziu, perioadă în care a urmat studiile de teologie la Universitatea din Viena (J. Maurer, *op. cit.*, p. 32).

³ Gertrud Gerhartl, *Wiener Neustadt – Bischofssitz von 1469 bis 1785*, în *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. Beiträge zur Geschichte der Diözese St. Pölten*, Viena 1986, p. 37.

⁴ *Ibidem*.

⁵ J. Maurer, *op. cit.*, p. 56.

⁶ Gertrud Gerhartl, *Kardinal Leopold...*, p. 198.

⁷ Kollonich, împreună cu alți episcopi, l-au convins pe împărat că cei care au aderat la conjurația magnaților au fost în majoritate protestanți (ceea ce nu corespundea adevărului). Prin urmare, Kollonich a obținut mână liberă să transforme acțiunile de pedepsire a nemulțumiților în adevărate persecuții la adresa protestanților, folosindu-se și de noua sa funcție de conducător al finanțelor regatului ungar. Numeroase biserici evanghelice au fost ocupate de catolici, la unele din aceste acțiuni participând însuși episcopul Kollonich. De asemenea, mulți intelectuali protestanți au fost judecați în trei procese (în anii 1672-1674), al căror "Oberarangeur" a fost Leopold Kollonich (Gertrud Gerhartl, *op. cit.*, p. 198). Majoritatea au fost condamnați la moarte sau la închisoare pe viață (cei mai mulți au fost însă grațiați și apoi expulzați din teritoriile habsburgice). Dar zeci de condamnați au fost vânduți ca sclavi pe galere, de executorul judecătoresc Leopold Kollonich (J. Maurer, *op. cit.*, p. 84-85; I. A. Fessler, *Die Geschichte der Ungarn*, vol. IX, Leipzig, 1825, p. 245-246). Conform lui J. S. Klein (în lucrarea *Nachrichten von den Lebensumständen evangelischer Prediger in Ungarn*, vol. I, Leipzig, 1789, p. 399-407), 36 deținuți au fost transportați la Neapole, unde au fost vânduți ca sclavi la 9 aprilie 1675. Însă conform cronicarului secui M. Cserei, au existat 61 de condamnați, anume 39 calvini și 22 luterani (în *Cronica* lui Cserei, tradusă de Gh. Barițiu și publicată în revista *Transilvania*, an II, 1869, p. 38).

⁸ Heinrich Marczali, *Ungarische Verfassungsgeschichte*, Tübingen, 1910, p. 87.

⁹ Dieta de la Sopron, din anul 1681, a restaurat vechea constituție a Ungariei, prin urmare și prevederile păcii de la Viena din anul 1606, care interziceau ca funcțiile publice să fie ocupate de către clerici. Prin urmare, Leopold Kollonich a trebuit să părăsească, în anul 1684, președinția Camerei Aulice Ungare (Gertrud Gerhartl, *op. cit.*, p. 199-200).

¹⁰ Importanța deținută de Kollonich în viața politică a Imperiului Habsburgilor se vedește și din faptul că a fost însărcinat de împăratul Leopold I cu educarea copiilor lui Francisc Rákóczy I și ai Elenei Zrínyi, anume Francisc Rákóczy II și Iuliana (*ibidem*, p. 200-201; J. Maurer, *op. cit.*, p. 223).

¹¹ *Ibidem*, p. 222. Este important de arătat că alte lucrări biografice prezintă ca dată la care a urcat pe scaunul arhiepiscopal de Calocsa anul 1691 (cf. Gertrud Gerhartl, *op. cit.*, p. 200).

I. Propunerile făcute de arhiepiscopul Kollonich cu privire la problemele religioase din Ungaria

Recucerirea centrului și sudului Ungariei, și alipirea acestor teritorii la regatul maghiar impunea luarea unor măsuri pentru reorganizarea din temelie a acestuia. De aceea, la 29 iulie 1688, a fost instituită o *Comisie pentru rânduirea Regatului Ungar*, în fruntea căreia a fost instituit episcopul Kollonich¹².

Acesta a înaintat împăratului, la 15 noiembrie 1689, un document-propunere intitulat *Opera de rânduire a Regatului Ungariei în probleme de status politici, cameralis et bellici*. El conține, după cum arată și titlul, viziunea celor mai importanți oameni de stat habsburgici cu privire la modul în care trebuia reorganizat statul maghiar unificat. La propunerea lui Kollonich, în teritoriile nou cucerite vechii proprietari urmau să primească pământurile înapoi numai dacă vor putea aduce documente de proprietate autentice. Pe teritoriile care nu vor putea fi retrocedate urmau să fie colonizați germani și slavi, în speciali sârbi¹³. În întregul regat ungar ar trebui, propunea Kollonich, să fie introdus modelul de administrație austriac¹⁴.

Pe plan religios¹⁵, Kollonich considera, mai întâi, că Biserica din teritoriile cucerite se afla într-o stare deplorabilă, datorită lipsei de organizare din timpul ocupației turcești. O serioasă problemă o constituia prezența în număr mare a necredincioșilor și a "schismaticilor". Aceștia din urmă urmau să fie aduși la credința cea adevărată "per unionem cum ecclesia Romana catholica", adică prin unirea lor cu Biserica Romei.

A propus și un plan de organizare a acestei Biserici Unite din Ungaria. Aceasta ar fi urmat să fie condusă de trei episcopi cu reședințe la Muncaci, Svidnița și Belgradul sârbesc. Însă acești episcopi trebuiau să fie supuși unei duble ierarhii. Mai întâi ar fi trebuit, conform propunerii lui Kollonich, să depindă de câte un episcop latin. Ierarhul unit de la Muncaci urma să fie subordonat episcopiei latine de Eger, cel din Svidnița episcopului latin din Zagreb și, în fine, cel din Belgrad arhiepiscopiei din Calocsa. Totodată, ierarhul unit din Belgrad ar fi devenit, potrivit aceluiași propunerii, mitropolitul celorlalți episcopi uniți din Ungaria¹⁶.

O altă problemă care urma să fie soluționată în teritoriile nou cucerite era dotarea episcopieiilor, cât și a preoțimii. De aceea, fiecărui preot urma să i se dea anumite sesii parohiale (48 jugăre). Interesantă este însă propunerea lui Kollonich ca "preoții greci și ceilalți uniți să se mulțumească să li se dea jumătate din ceea ce se dă preoților catolici". În schimbul acestor dotări, preoții ar trebui să-și facă datoria cu conștiințiozitate. Să slujească liturghia, să predice ș.a.m.d.

În ceea ce privește confesiunile recepte din Ungaria, Kollonich considera că acestea trebuiau să fie în număr de trei: catolicismul, luteranismul și calvinismul. Celelalte confesiuni, adică ortodocșii, arienii (unitarieni), anabapțiștii, zwinglienii și evreii trebuiau să aibă doar statutul de confesiuni tolerate. De întâietate urma să beneficieze catolicismul, având cea mai mare vechime în Ungaria. Dar și celelalte două "secte" (cum a numit confesiunile protestante) trebuiau să fie recunoscute, căci ele deveniseră deja puternice în Ungaria. De aceea urma să li se permită liberul exercițiu al cultului și să li se asigure locuri pentru ridicarea de locașuri de rugăciune. Kollonich atrăgea atenția ca acești "oaspeți" să nu devină prea puternici, astfel încât să alunge "gazda" din casă.

În ceea ce-i privește pe unitarieni, numărul acestora era prea mic: unii locuiau în Ungaria Superioară, dar fără biserici și fără dreptul de a-și exercita cultul în mod public, iar alții în Pécs (aceștia ar fi fost, conform opiniei lui Kollonich, așa de ignoranți, încât nu ar ști care e religia lor adevărată; prin urmare, aceștia din urmă ar putea fi cu ușurință recuperați pentru "credința adevărată").

¹² J. Maurer, *op. cit.*, p. 259-261.

¹³ Heinrich Marczali, *op. cit.*, p. 90.

¹⁴ Anton Radvánszky, *Grundzüge der Verfassungs- und Staatsgeschichte Ungarns*, München, 1990, p. 77.

¹⁵ J. Maurer, *op. cit.*, p. 264-276.

¹⁶ Prin urmare, afirmația lui Silviu Dragomir că acel "patriarh" din Imperiul Habsburgic pomenit în *Cartea de mărturie* din 7 octombrie 1698 ar fi ierarhul sârb de la Carloviț, e adevărată. Să fi știut oare preoții români în anul 1698 de intenția cardinalului Kollonich de a-l atrage pe episcopul sârb de Carloviț la uniție și la ridicarea sa ca mitropolit sau chiar patriarh? Puțin probabil. Mai degrabă corespunde adevărului ipoteza înaintată de Dragomir și anume că iezuiții au fost cei care au redactat și textul român al *Cărții de mărturie*.

Evreii se aflau răspândiți în întreaga Ungaria, ca o "buruiiană spurcată care a prins rădăcini". Nu dețineau statut legal, dar se răspândiseră peste tot, obținând statutul de tolerați, fiind folositori societății¹⁷.

II. Preocupări pentru consolidarea unirii religioase ale românilor din Croația

În propunerile sale referitoare la orânduirea treburilor bisericești din noul regat al Ungariei, Kollonich pomenea și de episcopia unită de la Svidnița, pe care considera că trebuie să fie supusă, din punct de vedere jurisdicțional, episcopiei latine de Zagreb. Dar episcopia de Svidnița era supusă deja dinainte diecezei latine de Zagreb, și aceasta încă dela întemeierea ei¹⁸.

După înlăturarea episcopului Miakici a fost numit, în anul 1671, Pavel Zorchich, considerat de Michael Lacko drept adevăratul organizator al uniației din Croația¹⁹. Acesta a depus un jurământ înaintea episcopului latin de Zagreb, în care se îndatora să evite excesele predecesorului său (promițând că va fi loial împăratului și unirii cu Biserica Romei)²⁰. El a păstorit până în anul 1685. A primit din partea Curții titlul de episcop de Svidnița (sau Svidnika), iar din partea autorităților papale pe acela de "Episcopus Plateensis in Beotia", deoarece întreaga regiune Zumberak purta, în documentele papale, numele de "Plateensis"²¹.

În anul 1678, Kollonich, în calitate de președinte al Camerei aulice ungare, a făcut o inspecție în Croația. A aflat de la episcopul latin din Zagreb, Petru Petretiei, de planul acestuia de a școli tineri

¹⁷ J. Maurer, *op. cit.*, p. 276-277.

¹⁸ Între 1564-1572 aproximativ 40 de călugări sârbi ortodocși din Bosnia (din zona Bihaci) s-au refugiat pe teritoriul croat, în regiunea Zumberak (la vest de Zagreb, azi în teritoriul de graniță dintre Croația și Slovenia), reconstruind o veche mănăstire pe dealul Marcia (aproape de localitatea Ivanicgrad). Au urmat apoi alte valuri de imigranți ortodocși, de această dată în cea mai mare parte de etnie română, provenind din așa-numita zonă a "Valahiei Mici - Mala Vlasca" (în jurul localității Slavonska-Pozega din Slavonia Centrală, Croația). Acești imigranți români, de confesiune ortodoxă, au fost organizați în unități militare de grăniceri, bucurându-se de un grad înalt de autonomie, sub conducerea unor cneji aleși. În anul 1630 a fost întocmită prima constituție a acestor unități grănicerești, dovedind prin titlul ei (*Statuta Valachorum*) majoritatea etnică românească (abia spre sfârșitul secolului XVII, după recucerirea de către austrieci a centrului și sudului Ungariei, vor sosi sârbii în număr mare în aceste regiuni, românii devenind minoritari). În anul 1609 a fost înființată o episcopie ortodoxă cu reședința în mănăstirea Marcia (Emanuel Turczynski, *Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der serbischen und rumänischen Nationsbildung*, „Geschichte und Gesellschaft, Bochumer Historische Studien“, vol. XI, Düsseldorf, 1976, p. 45). Tendința autorităților habsburgice în cei 350 de ani de existență a unităților grănicerești din Croația, Slavonia și sudul Ungariei a fost slăbirea cât mai mult a autonomiei lor politice și religioase. Din acest motiv s-a dus o politică oficială de încurajare a trecerilor la catolicism, chiar cu păstrarea ritului răsăritean. Începutul a fost făcut în anul 1611, când un ieromonah sârb, Simion Vrantanya, conducătorul mai multor familii de imigranți sârbi stabiliți în regiunea Zumberak, și-a exprimat intenția de a se uni cu Biserica Romei. Episcopul latin de Zagreb i-a dat atunci biserica mănăstirii Marcia (Michael Lacko, *Die Union in Kroatien. 1611*, în Wilhelm de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, „Orbis Academicus“, vol. III/4, München, 1963, p. 108). Apoi, papa Paul V l-a recunoscut, prin bula "Divinae Majestatis arbitrio" din 21 noiembrie 1611, prim episcop al uniților de rit grec, cu reședința la Marcia, cu condiția ca să fie vicar al episcopului latin de Zagreb. Împăratul Ferdinand II a confirmat, printr-o diplomă din 10 ianuarie 1612, înființarea episcopiei (J. Maurer, *op. cit.*, p. 496, nota 51, care cuprinde anexa în limba latină a unui raport trimis de cancelarul aulic ungar Palffy reginei Maria Tereza, datat 7 iunie 1770, prin care dorea să demonstreze că jurisdicția *in materiis mixtis* din districtul Sichelburg-Zumberak, Croația, aparține de drept Cancelariei aulice ungare și nu Deputațiunii aulice ilirice. Maurer preia documentul din Nicolaus Nilles, *Die griechische-katholische Diözese Svidnitza*, în *Zeitschrift für katholische Theologie*, Innsbruck, 1884, p. 830-835). Simion Vrantanya a fost hirotonit de către cardinalul Bellarmin, după ce depusese înaintea acestuia o mărturisire de credință catolică, obligându-se să-i rehirotonească pe toți preoții din subordinea sa (M. Lacko, *op. cit.*, p. 108-109). Practic, locul eparhiei ortodoxe a fost luat de una unită. Simeon a păstorit până în anul 1632. Însă a avut de înfruntat greutăți din partea preoților și a credincioșilor care erau potrivnici unirii religioase cu Biserica Romei. Urmașii săi pe scaun au părăsit unirea, reluând legăturile canonice cu patriarhia de Ipek (J. Maurer, *op. cit.*, p. 496, nota 51; M. Lacko, *op. cit.*, p. 109). Mai mult chiar, Gavriil Miakici (1663-1670) a fost hirotonit ca episcop în Moldova de către mitropolitul Sava (Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. II, 1994, p. 177; J. Maurer, *op. cit.*, p. 504, nota 57, care conține o scrisoare adresată de Leopold Kollonich episcopului latin de Zagreb la 19 mai 1686). Fiind implicat în conjurația magnaților maghiari, a fost depus din scaun de către împăratul Leopold I la 5 decembrie 1670 (J. Maurer, *op. cit.*, p. 207 și 496, nota 51; de asemenea și în scrisoarea semnată de Kollonich, pomenită mai înainte).

¹⁹ M. Lacko, *op. cit.*, p. 109-110.

²⁰ J. Maurer, *op. cit.*, p. 496, nota 51.

²¹ M. Lacko, *op. cit.*, p. 109.

români de rit grec în seminarul latin din Zagreb, astfel ca aceștia să fie educați în ritul latin, căci doar așa s-ar putea menține unirea printre "grecii" din Croația. Kollonich a fost încântat, iar episcopul unit Pavel Zorchich a trimis șase tineri români în seminarul iezuit din Zagreb. Mai mult, Kollonich a plătit cheltuielile necesare întreținerii acestor tineri timp de trei ani, înființând chiar o fundație în acest sens²².

La 28 aprilie 1682, Leopold I a donat domeniul fiscal Pribrici pentru înființarea unui seminar în care să fie instruiți tinerii "greci" în ritul lor.

La moartea lui Pavel Zorchich, Kollonich a intenționat să numească în locul său pe fratele celui decedat, anume pe Marcu Zorchich. Joseph Maurer spune că acesta era unul dintre cei șase tineri "greci" care au fost instruiți la Seminarul iezuit din Zagreb pe cheltuiala lui Kollonich²³. Cum acei tineri erau de neam român, înseamnă că episcopul Pavel Zorchich a fost, la rândul său, român.

Marcu Zorchich a fost hirotonit preot, după ritul grec, de către fratele său, în anul 1683. După ce Pavel a murit, Leopold I l-a numit pe Marcu episcop de Svidnița. Dar, datorită faptului că avea doar vârsta de 26 de ani, Kollonich a cerut, la 21 octombrie 1686, o dispensă de vârstă, în care arăta că Marcu era într-o așa de mare măsură unit cu Biserica Romei încât dorea ca să fie hirotonit de episcopi latini (de altfel, episcopi uniți nici nu existau la acea dată în Imperiul Habsburgic). În aceeași cerere de dispensă, Kollonich mai amintea că Pavel fusese hirotonit la Roma de doi episcopi greci și de unul latin. Numărul credincioșilor eparhiei ar fi fost de 40.000²⁴.

Dar nu toți credincioșii împărtășeau convingerile tânărului Marcu. În Craoția mai existau și alte mănăstiri, pe lângă cea de la Marcia. Iar călugării dintr-una din ele, anume din mănăstirea Gomiria, erau "schismatici" și au trimis o deputațiune la Leopold I, protestând împotriva numirii lui Marcu. Ba mai mult, ei cereau ca să fie numit ca episcop unul din călugării din mănăstirea lor. Dintr-o scrisoare trimisă la 27 aprilie 1686 de episcopul Marcu lui Kollonich aflăm că monahii din mănăstirea Gomiria erau români. Aceștia instigau pe credincioși împotriva sa, amenințându-l cu moartea în cazul în care va merge la credincioșii români²⁵.

Dar și episcopul latin din Zagreb, Martin Bercovici, i-a trimis lui Kollonich o scrisoare (datată 8 aprilie 1686), în care făcea referire la faptele călugărilor români din mănăstirea Gomiria. Bercovici afirma că motivul împotrivirii lor ar fi doar invidia, căci ei ar fi dorit ca să fie numit episcop unul dintre ei, ceea ce el nu recomanda, fiind cunoscut faptul că acești călugări români erau "schismatici" și mai purtau pe deasupra corespondență cu episcopii din Turcia (adică cu Patriarhia de Ipek). Din acest motiv îl îndemna pe Kollonich să nu cedeze cererilor acestor călugări²⁶.

Dintr-o altă scrisoare trimisă de Marcu Zorchich episcopului Kollonich la 19 mai 1686, aflăm că monahilor din mănăstirea Gomiria li s-au alăturat și cei din mănăstirea Lipovina (sau Lepavina). Călugării din ambele mănăstiri au ținut la Lipovina un sobor în care au decis să nu-i recunoască pe preoții hirotoniți de episcopul Pavel Zorchich, pe motiv că ar fi fost rău hirotoniți, că ar fi latinizați și că ar aparține unei secte numite "paveliste". La același sinod s-au ridicat împotriva seminarului din Zagreb, pe care l-au considerat izvorul tuturor relelor²⁷.

Într-o altă scrisoare (nedată) trimisă lui Kollonich, episcopul latin din Zagreb propunea ca să fie înlăturați conducătorii călugărilor români din cele două mănăstiri, Gomiria și Lipovina. Astfel, aflăm că mănăstirea Gomiria se afla în apropiere de localitatea Karlstadt, azi Karlovac, situată la aproximativ 60 km sud de Zagreb (de fapt mănăstirea Gomiria se afla aproximativ la mijlocul distanței dintre localitățile Karlstadt-Karlovac și Fiume-Rijeka, la nord-vest de orașul Ogulin), iar

²² J. Maurer, *op. cit.*, p. 106.

²³ J. Maurer, *op. cit.*, p. 207.

²⁴ *Ibidem*, p. 208 și nota 52 de la p. 498-499.

²⁵ *Ibidem*, p. 208 și nota 53 de la p. 499.

²⁶ *Ibidem*, p. 208 și nota 54 de la p. 499-500.

²⁷ *Ibidem*, p. 209 și nota 56 de la p. 501-502. Mănăstirea Lipovina avea legături cu Moldova. La 12 august 1650, domnitorul Vasile Lupu și mitropolitul Varlaam (împreună cu sufraganii săi și cu alți boieri din divan) făceau o danie anuală mănăstirii Lipovina de 5000 aspri și alți 500 pentru cei care erau trimiși ca să ridice dania (cf. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 177). Se pare că episcopul Gavriil Miakici fusese înainte de hirotonie episcop la această mănăstire. Emanuel Turczynski arată că această mănăstire a fost înființată în anul 1636 (*op. cit.*, p. 47).

mănăstirea Lipovina între localitățile Kreuz-Krizevci și Varazdin-Varajdin (aceasta din urmă la 78 km nord de Zagreb)²⁸.

În luna octombrie 1686, Kollonich îi scria episcopului Bercovici că a dispus arestarea conducătorilor celor două mănăstiri, anume Ioachim Sabbatovici și Anton Agrinovici. Aceștia însă au trimis împăratului un memoriu împotriva sa și a cardinalului Buonvisi, în care ar fi adus, scrie Kollonich, acuze false la adresa lor. Cu toate acestea, Leopold I a dispus eliberarea celor doi călugări²⁹.

Marcu Zorchich a păstorit până în anul 1689. La începutul secolului următor, Kollonich scria papei despre un episcop numit de Leopold I pentru credincioșii uniți din eparhia Svidnița, fără să-i dea numele. Acest episcop fusese numit de vreo 2-3 ani, dar încă nu fusese recunoscut de către Roma. De aceea, credincioșii din eparhia Svidnița s-ar afla în mare pericol, fiind tentați să treacă sub ascultarea episcopilor "schismatici". Prin urmare, cerea papei ca să permită hirotonirea acestui episcop de către ierarhi latini, cu dispensa de a sluji după hirotonie în ritul grec. Kollonich mai arăta că acest episcop numit, dar neinstalat încă, a studiat filozofia, cunoștea bine latina și limbile care se vorbeau în eparhia pentru care fusese numit de împărat. După ce ar fi hirotonit, ar putea sfinți alți preoți în rit grec care, mai târziu, vor putea deveni episcopi uniți în părțile Tisei (deci la Muncaci), în Petrovaradin sau chiar în Transilvania. În încheierea scrisorii cerea din nou permisiunea de a hirotoni trei episcopi pentru ritul grec³⁰.

La 13 august 1701 Kollonich a primit permisiunea hirotonirii lui Gavriil Turcinovici ca episcop de Svidnița de către episcopul de la Muncaci Iosif de Camillis și de alți doi episcopi latini. A păstorit până în anul 1707. Totodată, aflăm și numele predecesorului lui Gavriil Turcinovici, anume Isaia Popovici³¹.

Joseph Maurer recunoaște că istoria acestei eparhii de Svidnița nu a fost una foarte îmbucurătoare pentru autoritățile catolice. Astfel, în anul 1731, un anume preot schismatic, Simion Filipovici, a produs dezordine în eparhie. A fost hirotonit de mitropolitul sârb de la Carloviț. În anul 1735 a încercat să împiedice instalarea noului episcop unit Silvestru Ivanovici, însă fără rezultat. Patru ani mai târziu, Simion Filipovici (care își avea reședința la mănăstirea Lipovina) a incendiat mănăstirea din Marcia și i-a alungat pe călugării uniți, episcopul Silvestru Ivanovici fiind nevoit să se refugieze pe domeniul său de lângă Krizevci³². Tot în timpul domniei împăratului Carol VI a fost numit ca episcop unit de Svidnița Teofil Pasici. Acesta a părăsit unirea și, din acest motiv, a fost depus de împărat și închis într-o mănăstire din Lvov³³.

III. Preocupări pentru realizarea unirii religioase din Slavonia și Muncaci

După cum am relatat mai sus, în documentul redactat în anii 1688-1689 și intitulat *Opera de rânduire a Regatului Ungariei în probleme de status politici, cameralis et bellici*, Kollonich propunea și trecerea episcopului sârb de la Belgrad la catolicism și numirea unui episcop unit la Muncaci.

De aceea, cu ocazia călătoriei sale la Roma pentru alegerea papei Alexandru VIII (instalat la 17 octombrie 1689), Kollonich s-a străduit să obțină permisiunea să hirotonească și să instaleze doi episcopi uniți în Ungaria, unul pentru Muncaci, iar cel de-al doilea pentru Slavonia.

²⁸ J. Maurer, *op. cit.*, p. 210 și nota 57 de la p. 503.

²⁹ *Ibidem*, p. 210-211 și nota 58 de la p. 503-504.

³⁰ N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae s. Stephani*, Innsbruck, 1885, p. 725-728, apud J. Maurer, *op. cit.*, p. 378-379.

³¹ J. Maurer, *op. cit.*, p. 380, unde se trimite la J. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, Zagreb, 1875, vol. II, nr. CCXLVI.

³² M. Lacko, *op. cit.*, p. 110. Datorită deselor lupte purtate între ortodocși și uniți, autoritățile imperiale au decis, după 1755, ca mănăstirea Marcia să fie dată călugărilor latini din ordinul piariștilor (E. Turczynski, *op. cit.*, p. 114-115).

³³ J. Maurer, *op. cit.*, p. 207 și nota 51 (p. 497). Astfel, eparhia unită de Svidnița s-a dezorganizat. La 17 iunie 1777 papa Paul VI a înființat, prin bula "Charitas illa", o nouă episcopie unită, dar cu sediul la Krizevci. Cea mai mare parte a credincioșilor erau coloniști ruteni uniți, sosiți în Slavonia și Croația din comitatul Zemplén din Ungaria de nord (cf. M. Lacko, *op. cit.*, p. 110-111).

Până la realizarea planului de convertire a ierarhului sârb de la Belgrad, Kollonich a înființat în anul 1688 un vicariat unit pentru Slavonia și Sirmium, cu sediul la mănăstirea Hopovo (nordul regiunii Sirmium) și sufragane al episcopului latin de Sirmium (cu sediul în localitatea Diacovo, azi Dakovo, în Slavonia Orientală, la cca. 40 km sud de Osijek). Datorită opoziției patriarhului sârb Arsenie III Cernoievici, vicariatul de Hopovo a fost desființat în anul 1706³⁴.

Mai mult succes a avut în privința episcopului de Muncaci. Aici existaseră și înainte o serie de episcopi uniți ca, de exemplu, Vasile Tarasovici (1633-1640, 1641-1643, 1646-1648), apoi Petru Partenie Rotosinschi († 1665, ucenic de-al lui Vasile Tarasovici, hirotonit în anul 1651 la Alba Iulia de către Simion Ștefan, după care a stat până în anul 1664 la Ujgorod, căci la Muncaci rezida, cu sprijinul Sofiei Báthory, Ioanichie Zăican).

Timp de 25 de ani după moartea lui Petru Partenie Rotosinschi, uniția a avut mult de suferit în eparhia Muncaciului, datorită faptului că existau trei pretendenți la ocuparea scaunului, unul susținut de Sofia Báthory (văduva lui Gh. Rákóczy II), cel de-al doilea de împăratul Leopold I și cel de-al treilea de Roma³⁵. În anul 1686, mitropolitul Dosoftei al Moldovei l-a hirotonit ca episcop de Muncaci pe Metodie Racovețchi. Dar s-a stabilit în mănăstirea Uglea³⁶.

Kollonich și-a putut pune în aplicare planul de numire a unui episcop unit la Muncaci doar după ce această cetate a fost cucerită din mâinile soției lui Emeric Thököly, Elena Zrínyi, în ianuarie 1688, după cum s-a arătat mai sus.

Noul papă Alexandru VIII a ascultat rugămintea lui Kollonich și l-a numit pe Iosif de Camillis episcop pentru localitatea Muncaci (5 noiembrie 1689). Instalarea lui s-a făcut la 20 aprilie 1690. A păstorit până în anul 1707, când a murit la Prešov, fiind alungat din Muncaci de către Francisc Rákóczy II³⁷.

Ca răsplată pentru meritele pe care și-i le-a câștigat în fața Curții (în problemele politice, financiare și bisericești), Leopold Kollonich a continuat să urce pe treptele ierarhiei sociale. În anul 1692 i-au fost însărcinate finanțele tuturor țărilor aflate sub stăpânirea dinastiei de Habsburg. Astfel, Kollonich a revenit la o veche îndeletnicire de-a sa. În această funcție a reușit să facă mai multe economii, să asigure resurse financiare pentru armata imperială care continua războiul din Balcani. La începutul anului 1694 a fost chemat de împărat ca prim consilier al său (adică președinte al Consiliului aulic secret). A deținut această funcție până la decesul lui Leopold I³⁸.

La 18 februarie 1695 a murit, la o vârstă de 97 ani, primatul Ungariei și arhiepiscopul de Strigonium, Szecsenyi. La 14 iulie, Kollonich a fost numit de împărat în funcția de primat al Ungariei, devenind acum conducătorul treburilor bisericești din regatul ungar și *de jure*, nu doar *de facto*. La 11 septembrie a fost confirmat și de papa Inocențiu XII³⁹.

În această funcție, Kollonich s-a putut dedica într-o mai mare măsură problemelor bisericești din Ungaria. A arătat o deosebită preocupare față de Seminarul înființat de predecesorul și nașul său de botez Petru Pázmány la Viena. A continuat și persecutarea confesiunilor protestante⁴⁰.

³⁴ M. Lacko, *op. cit.*, p. 110; E. Turczynski, *op. cit.*, p. 56.

³⁵ Idem, *Die Union von Uzhorod*, în Wilhelm de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, p. 125.

³⁶ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 190.

³⁷ M. Lacko, *op. cit.*, p. 126.

³⁸ Gertrud Gerhartl, *op. cit.*, p. 200; J. Maurer, *op. cit.*, p. 325-345.

³⁹ J. Maurer, *op. cit.*, p. 346-347.

⁴⁰ Astfel, în anul 1701 l-a determinat pe împărat să dea o lege prin care libertatea religioasă era restrânsă doar la teritoriile care făcuseră parte în anul 1681 (când a avut loc dieta de la Sopron) din regatul ungar. Prin urmare, protestantismul era interzis în noile teritorii cucerite după anul 1683. La fel și în vechile regiuni de la granița cu Imperiul Otoman. În virtutea acestei noi legi, au fost alungați predicatorii protestanți din localitățile Pápa, Veszprém, Alba Regală (Székesfehérvár). Arhiepiscopul de Calocsa, Paul Szecsenyi, a poruncit întemnițarea episcopului calvin din Veszprém, Samuel Hodosi, la Székesfehérvár, apoi la Esztergom. Kollonich l-a amenințat că dacă nu va promite că va părăsi Ungaria, lăsându-și toate bunurile în țară, va fi condamnat ca sclav pe galără. La insistențelor statelor protestante apusene, episcopul Hodosi a fost eliberat (*ibidem*, p. 362).

IV. Leopold Kollonich și unirea românilor ardeleni cu Biserica Romei

Însă fapta căreia s-a dedicat cel mai mult în acea vreme a fost realizarea unirii religioase a românilor ardeleni⁴¹. Precum am arătat mai sus, cu prilejul alegerii, în toamna anului 1689, a papei Alexandru VIII, Kollonich s-a străduit să hirotonească și să instaleze doi episcopi uniți în teritoriile nou cucerite din Ungaria, unul în Slavonia, iar cel de-al doilea la Muncaci. Nu a avut succes decât parțial, reușind hirotonirea lui Iosif de Camillis ca episcop unit pentru eparhia Muncaciului. Cu acel prilej i-a dat lui Camillis instrucțiuni pentru viitor, pomenindu-i și de mitropolia de la Alba Iulia și îndemnându-l să încerce atragerea românilor ardeleni la uniație⁴².

Camillis a colaborat strâns cu Leopold Kollonich. Cunoșcând soarta ortodocșilor din nordul Ungariei, dar în special a clerului, cei doi au gândit o nouă strategie pentru atragerea ortodocșilor la uniație – aceea a eliberării clerului de sarcinile iobăgești. În urma intervențiilor lui Kollonich, împăratul Leopold I a dat, la 23 august 1692, o importantă diplomă, prin care preoții care s-au unit sau se vor uni cu Biserica Romei dobândeau scutirea de dări și de celelalte sarcini iobăgești, precum și teren pentru biserici, școli și cimitire. Împăratul își exprima nădejdea că, alături de ruteni, se vor converti la catolicism și celelalte popoare de sub stăpânirea sa⁴³.

Camillis a urmat sfatul lui Kollonich de a se interesa de românii ortodocși din Transilvania. A cerut permisiunea autorităților ardeleni de a răspândi printre români ideea unirii cu Biserica Romei. Dieta de la Tg. Mureș din 19 decembrie 1693 - 6 ianuarie 1694 a respins însă cererea lui Camillis⁴⁴.

Prin urmare, episcopul de Muncaci și-a îndreptat atenția asupra românilor din comitatele de margine ale Transilvaniei. A numit un vicar pentru Bihor (pe ieromonahul Isaia), iar în anul 1695 s-a deplasat personal în această regiune, cerând Congregației marcale de aici, pe baza diplomei imperiale din 23 august 1691, scutirea preoților care se vor uni cu Biserica Romei. Intervenția lui Camillis a avut succes, adunarea comitatului aprobând scutirea preoților români care dovedeau că aparțin de eparhia Muncaciului⁴⁵. Dar măsura nu a dus la trecerea românilor la uniație, ba mai mult, vicarul Isaia a fost ucis la mănăstirea Bixad în anul 1701, datorită prozelitismului său uniatic⁴⁶.

În același timp, Kollonich i-a însărcinat pe călugării iezuiți aflați în Transilvania să îndemne clerul Bisericii Ortodoxe să primească unirea cu catolicismul. În acest scop a cerut să fie alcătuit "un catalog al erorilor grecilor", în total găsindu-se 40 de "greșeli și abuzuri" ale ortodocșilor⁴⁷. Acest catalog a fost dat misionarilor iezuiți din Transilvania și Ungaria.

În condițiile confesionale din Transilvania, unirea românilor cu Biserica Romei ar fi avut ca rezultat nu doar întărirea Bisericii Catolice, dezorganizată în cei peste 100 de ani de dominație calvină, ci și consolidarea stăpânirii habsburgice în Principatul Transilvaniei. De aceea, realizarea uniației din Ardeal a devenit, în același timp, și politică de stat.

Mai întâi, Curtea de la Viena a cerut stărilor protestante din Transilvania să aprobe unirea românilor cu Biserica Romei. La răspunsul negativ al acestora, dat de cancelarul ardelean Nicolae Bethlen și de guvernatorul Gheorghe Bánffy în conferința ministerială convocată de cancelarul aulic Kinski în toamna anului 1697, împăratul Leopold s-a văzut nevoit să emită, la 14 aprilie 1698, o rezoluție, prin care permitea trecerea românilor la oricare din cele patru confesiuni recepte din Ardeal, acordându-le și scutirile de care se bucura acea confesiune cu care s-ar fi unit. Rezoluția mai asigura românilor libertatea de a nu se uni cu nici una din confesiunile din Ardeal, rămânând în aceeași

⁴¹ Un studiu pe această temă a fost redactat și de László Szilás (*Kardinal Kollonitsch und die Kirchenunion der Rumänen Siebenbürgens*, în *Schriftreihe des Maltesermuseums Mailberg*, vol. VI, Mailberg-Haugsdorf, 1981, p. 25 ș.u.), dar care, din nefericire, mi-a fost inaccesibil.

⁴² Antal Hodinka, *A muncacsi görögkatholikus püspökség okmánytára*, I, Budapest, 1911, p. 287, apud Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, Partea I, 1697-1751, ed. II, în *Perspective*, an XVII, nr. 65-68, p. 92, nota 113.

⁴³ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 91.

⁴⁴ *Monumenta comitialia Regni Transylvaniae*, vol. XXI, Budapest, p. 163, apud Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 92.

⁴⁵ M. Păcurariu, *op. cit.*, vol. II, p. 533.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ N. Nilles, *op. cit.*, p. 116-121.

situație juridică. Totodată, se specifica doar o singură condiție pentru unirea cu Biserica Romei – recunoașterea primatului papal⁴⁸.

Dat fiind că, în condițiile date, autoritățile nu puteau întreprinde mai mult pentru realizarea unirii, Leopold Kollonich a luat problema în mână, tipărind un *manifest de unire*, datat 2 iunie 1698 și adresat preoților români⁴⁹, oferindu-le protecția sa dacă se vor uni cu Biserica Catolică, primind cele patru puncte florentine. Deosebirea între rezoluția imperială și manifestul emis de Kollonich este foarte importantă. Ambele ofereau aceleași avantaje materiale în schimbul trecerii la Biserica Romei, însă condițiile de unire difereau. Rezoluția imperială prevedea împlinirea doar a unei condiții pentru acordarea acestor privilegii, pe când manifestul tipărit de Kollonich prevedea recunoașterea celor patru puncte florentine. De aceea, clerul românesc a primit ca bază pentru tratativele de unire rezoluția din 14 aprilie și nu manifestul lui Kollonich din 2 iunie⁵⁰. Acest fapt este demonstrat și de diferența dintre textul românesc și cel latin al *Cărții de mărturie* datat 7 octombrie 1698 (dar despre care Silviu Dragomir a dovedit că a fost conceput după anul 1699⁵¹).

Scutirea clerului românesc în cazul în care se va uni cu Biserica Romei a fost reconfirmată de diploma imperială din 16 februarie 1699⁵². Este important de observat că textul acestei diplome nu prezintă unirea ca înfăptuită, ci pe cale de realizare. Pe de altă parte, istoricul Ștefan Lupșa atrage atenția asupra faptului că aceeași diplomă nu se cunoaște după vreun text original, semnat de împărat la 16 februarie 1699, ci doar după o copie autenticată de Kollonich la 28 februarie 1699. Pe de altă parte, doar două acte ulterioare fac referire la această diplomă imperială, anume înștiințarea din data de 26 septembrie 1699 făcută clerului românesc despre restricțiile votate de dietă la 23 septembrie⁵³ și protestul semnat de Atanasie la 30 septembrie 1699 împotriva anchetei ordonată din nou de dieta din toamna aceluși an⁵⁴ (acest din urmă protest fiind bazat pe rezoluția din 14 aprilie 1698, pe diploma din 16 februarie 1699 și pe o a doua diplomă emisă la 28 februarie 1699). Totodată, nici un act imperial ulterior nu pomeneste această diplomă (anume decretele din 26 august și 12 decembrie 1699, cele din 19 martie 1701 și 12 decembrie 1701), toate făcând referire doar la rezoluția din 14 aprilie 1698. Aceste considerente l-au convins pe Lupșa de faptul că diploma I Leopoldină ar fi fost emisă de Kollonich, împăratul tolerând această abuzare de numele său⁵⁵.

Cu toate aceste promisiuni, clerul românesc nu era atras să-și părăsească legea strămoșească. Anchetele din cursul anului 1699 arată că foarte puțini preoți erau dispuși să accepte primatul papal, și că întregul cler respingea în toatălitate unirea în condițiile puse de Kollonich, prin acceptarea celor patru puncte⁵⁶. Apoi, nici Atanasie nu lăsa destule impresii că ar fi un aderent convins al unirii religioase, mai ales datorită contactelor sale cu domnul Constantin Brâncoveanu și cu mitropolitul Teodosie al Țării Românești. Iar la 20 noiembrie 1700 Atanasie a republicat prin guvern scutirea de dări acordată clerului românesc la 9 aprilie 1638 de către principele Gheorghe Rákóczy I, cu condiția ascultării mitropolitului român de superintendentul calvin⁵⁷.

Planul autorităților habsburgice de unire a românilor ardeleni cu Biserica Romei părea periclitat. De aceea s-a luat măsura convocării lui Atanasie la Viena și a convertirii sale cu mijloacele mai tari ale Curții.

⁴⁸ Ștefan Lupșa, *Biserica ardeleană și "unirea" în anii 1697-1701*, București, 1948, p. 17. Textul latin la N. Nilles, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 196-198.

⁵⁰ Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 18.

⁵¹ Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697-1701)*, București, 1963, p. 28-54.

⁵² N. Nilles, *op. cit.*, p. 224-227.

⁵³ Ioan Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj, 1940, p. 478-481.

⁵⁴ N. Nilles, *op. cit.*, p. 241-242.

⁵⁵ Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 25-28.

⁵⁶ Ștefan Meteș, *Românii din ținutul Hațeg, jud. Cojocna și scaunul Mureș față de unirea cu Roma (1699)*, în *Renașterea*, Cluj, 1947, nr. 20-23, 29-30 și 35-40; Idem, *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și Trei Scaune și unirea cu Roma*, în *Mitropolia Ardealului*, an VIII, 1963, nr. 1-3, p. 109-130.

⁵⁷ Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 69, unde trimite la Petru Bod, *Brevis Valachorum Transylvaniae incolentium historia*, litogr., Cluj, 1890, II, §8, p. 195-196. Textul diplomei din 1638 la I. Lupaș, *op. cit.*, p. 194-198.

Ajuns la Viena la 5 februarie 1701, Atanasie a fost supus unui proces, numit de istoriografia iezuită drept proces informativ pentru confirmarea lui Atanasie ca episcop unit. Mitropolitului român i-au fost aduse 22 de acuze⁵⁸, care au fost astfel formulate încât să nu-i lase decât două alternative: pierderea totală sau îmbrățișarea unirii. Rolul lui Kollonich din aceste demersuri reiese și numai din faptul că era în fruntea completului de judecată⁵⁹.

Târguiala dintre Atanasie și autorități a durat până la 19 martie 1701, când împăratul Leopold a semnat patru acte: decretul de confirmare a lui Atanasie ca episcop unit⁶⁰, ordinul către tezaurarul Apor pentru instalarea lui Atanasie, ordinul către Camera imperială să-i plătească lui Atanasie o leafă anuală de 4000 florini și diploma a doua leopoldină⁶¹. Trebuie subliniat faptul că, prin cel dintâi act, mitropolia românească din Transilvania a fost desființată, vlădicul român purtând de acum înainte doar titlul de episcop. Pe de altă parte, tot prin acest decret de confirmare, Atanasie și urmașii săi pe scaunul vlădicesc din Ardeal au fost supuși jurisdicției arhiepiscopului de Strigonium. Iar prin diploma a doua leopoldină, ierarhii români ardeleni urmau să asculte de un teolog iezuit numit de împărat sau de primatul Ungariei. Totodată, i se interzicea episcopului român din Ardeal orice corespondență cu domnitorul Țării Românești.

Cardinalul Kollonich a socotit însă potrivit să-i dea teologului iezuit o instrucțiune specială⁶², în care să-i prezinte, în 14 puncte, îndatoririle sale pentru viitor. Astfel, conform voinței lui Kollonich, teologul iezuit avea în primul rând menirea să înlăture din Biserica românească erorile care au pătruns în cei peste 100 de ani de stăpânire calvină. Trebuia să aibă grijă ca domnitorul de la București și autoritățile eretice (citește calvine) din Transilvania să nu comploteze împotriva unirii. Urma apoi să-l instruiască pe episcop în ale credinței și moralei; să-l atenționeze în cazul în care ar încălca cele promise la Viena, iar "Eminenței sale Domnului Cardinal să-i scrie adeseori, ca unui arhiepiscop al episcopului românesc, care este starea episcopului și a clerului" (punctul 4). Teologul iezuit mai urma să-l însoțească pe Atanasie și pe urmașii acestuia în vizitele pastorale. Apoi trebuia să fie de față la toate sinoadele Bisericii românești din Ardeal, să fixeze ordinea de zi a acestora. Kollonich îl îndemna pe teolog ca să exploateze eventualele neînțelegeri dintre cler și ierarh, ținând întotdeauna partea clerului, ca să evite astfel să se formeze în sânul acestuia un curent de opinie împotriva sa. Toate cărțile tipărite de Biserica românească urmau să fie cenzurate mai întâi de către teolog. Acesta trebuia să interzică folosirea de către preoții români a cărților tipărite dincolo de munți. Corespondența episcopului român cu domnul Țării Românești era interzisă, teologul urmând ca să supravegheze toate scrisorile care soseau sau plecau de la episcopie.

La 24 martie 1701 Atanasie a fost rehirotonit preot, iar a doua zi Kollonich și episcopii de Győr și Nitra l-au rehirotonit episcop, dându-i și un lanț de aur cu medalionul împăratului și titlul de consilier imperial.

În schimb, a fost nevoit să semneze, la 7 aprilie 1701, un reversal⁶³, numit de Nicolae Iorga drept "cel mai înjositor act public săvârșit până atunci de vreun vlădică românesc"⁶⁴. În 16 articole, Atanasie s-a declarat, printre altele, supus până la moarte papei de la Roma și mitropolitului de la Strigonium. Promitea că va rehirotoni întregul cler românesc din Ardeal, așa cum a fost și el rehirotonit la Viena de către mitropolitul său din Esztergom. "Pe teologul și sfetnicul popa roman catolic îl primesc ca un părinte dătoriu de sfat, fără care, adunare, de sobor, nu voi ținea, (...) nici nu voiu părăsi dojeneala teologului meu, bucuros le voi primi și orice va giudeca teologul, în biserica noastră românească, să se îmbunează oi îmbuna".

Situația umilitoare în care a ajuns Biserica românească din Transilvania în urma călătoriei lui Atanasie la Viena a fost sesizată și de corifeii uniți ai Școlii Ardelene. Astfel, Samuil Micu scria

⁵⁸ N. Nilles, *op. cit.*, p. 259-262.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 258.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 289-290.

⁶¹ *Ibidem*, p. 292-301.

⁶² *Ibidem*, p. 309-313.

⁶³ *Ibidem*, p. 281-286. Traducerea românească, făcută tot atunci, a fost descoperită la Budapesta de Nicolae Densușianu în anul 1879. Se află publicată la George Popovici, *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold I*, Lugoj, 1901, p. 152-159.

⁶⁴ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii române*, vol. II, 1908, p. 29.

indignat că prin actele emise la Viena "autoritatea episcopului românesc foarte se ciontă, iară puterea teologului întru atâta se lățește, cât episcopul se poate zice a fi numai vicarul teologului. Mult au stătut iezuiții de episcopul Atanasie, ca să le iscălească acele instrucții, ci episcopul nici decum n-a vrut a le iscăli, că a cunoscut măiestria iezuiților (...) Așa românii mai demult într-un chip, acum altmintea au fost asupriți"⁶⁵. Chiar și cronicarul calvin contemporan Mihail Cserei era conștient de modul în care autoritățile din Viena, și în special Kollonich, au smuls de la Atanasie declarația de unire: "Și mergând (Atanasie) la Viena, de la cardinalul Kollonich cu mare cinste s-au primit și i-au aruncat un lanț de aur de grumaz. Aceasta i-a fost toată mergerea înainte, că tocmai precum lucră dracul, de caută voia omului până ce îl aduce la păcat, apoi îl poartă pe unde vrea, așa au făcut și cu vlădicul, până când l-au apucat în cursă; pentru că popistașii cu toată sfiiala îl cinsteau până atunci, iar după aceea i-au luat toată ocărmuirea din mână, și este un iezuit lângă dânsul pururea, fără de a cărui scire și voiă nici o carte poate scrie cuiva. Bucuros s-ar lăsa de unire ca aceasta, dar nu-l lasă"⁶⁶.

Cardinalul Kollonich s-a preocupat și în anii următori de soarta Bisericii ardeleni. Când Atanasie a primit de la mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei scrisoarea plină de amărăciune prin care era anunțat că a fost afurisit de către patriarhul Calinic al Constantinopolului, Kollonich a trimis la București o scrisoare plină de invective, numindu-l pe mitropolitul Teodosie "slujitorul și codoșul Satanei" și declarându-i că nici el și nici domnitorul Constantin Brâncoveanu nu au nici o autoritate politică și bisericească în Transilvania⁶⁷.

*

Din cele prezentate, se poate vedea că Leopold Kollonich a deținut într-adevăr un rol deosebit de important în realizarea unirii religioase a românilor ardeleni cu Biserica Romei, fapt recunoscut și de cercetătoarea austriacă Gertrud Gerhartl care afirma că Leopold Kollonich "și-a câștigat mari merite (...) în anii 90 ai secolului al XVII-lea, datorită unirii românilor ardeleni cu Biserica Romei", numindu-l din această cauză "protector" al unirii și considerând că "lui i se datorează faptul că unirea românilor ardeleni cu Biserica Romei a avut și pe mai departe existență"⁶⁸.

Explicația acestei reușite constă în abilitățile politice ale cardinalului Leopold Kollonich, care a știut să îmbine interesele bisericești cu cele de stat, susținând în toate actele sale poziția Curții imperiale, ba, mai mult, îndrumându-i și determinându-i, nu de puține ori, strategia politică și religioasă. Și într-adevăr, dintre toate realizările sale, putem spune că doar una singură a dăinuit până azi, anume Biserica Unită din Transilvania.

La puțini ani după înființarea acesteia, istoricul iezuit Freyberger susținea că unirea unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Romei ar fi, nici mai mult, nici mai puțin, "lucrarea îndurării divine", de care s-au îngrijit trei "îngeri păzitori", anume împăratul Leopold I, cardinalul Kollonich și generalul Rabutin⁶⁹. Într-adevăr, Biserica Unită a luat ființă prin intervenția hotărâtă a acestor trei bărbați, însă mijloacele folosite pentru atingerea scopului nu au fost deloc îngerești. La acordul împăratului s-au adăugat strategia și uneltirile lui Kollonich, căruia i-a stat la dispoziție forța armată aflată sub comanda generalului Rabutin.

În anul 1963, Octavian Bârlea, cunoscutul istoric unit de la München, scria: "Intervenția Cardinalului Kollonich pentru protejarea Unirii are nevoie de o explicație. El a considerat-o ca o datorie de păstor. Fiind primate al Ungariei și al provinciilor atașate, purtând titlul de *Legatus natus* pentru țările care fuseseră alăturate regatului maghiar și fiind înzestrat din partea Romei, datorită funcției pe care o avea ca arhiepiscop de Strigonium (Esztergom), cu împuterniciri speciale, el s-a simțit obligat să le acorde uniților în toate bunăvoința și protecția sa. Românii înșiși au considerat

⁶⁵ Samuil Micu, la Cipariu, *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 88.

⁶⁶ Mihail Cserei, în *Cronica* lui Șincai pe anul 1701.

⁶⁷ Scrisoarea mitropolitului Teodosie și cea de excomunicare de către patriarhul ecumenic Calinic se află în lucrarea iezuitului Andreas Freyberger, *Historica relatio unionis Walachicae cum Romana Ecclesia*, editată de Ioan Chindriș, Cluj-Napoca, 1996, p. 131-141. Răspunsul lui Kollonich din 5 iulie 1702 se află la p. 143-145.

⁶⁸ Gertrud Gerhartl, *op. cit.*, p. 200.

⁶⁹ A. Freyberger, *op. cit.*, p. 28-29.

această protecție ca o favoare și l-au rugat pe cardinal, cu recunoștință, să-i ocrotească și pe mai departe"⁷⁰.

După cum s-a putut vedea din această prezentare, contribuția pe care a adus-o la realizarea uniției ardeleni nu se datorează conștiinței sale de păstor al Bisericii lui Hristos, ci unei strategii bine conturate, pe care a urmat-o consecvent în întreaga sa activitate. Conform opiniei lui Leopold Kollonich, consolidarea imperiului condus de dinastia habsburgică nu se putea realiza decât prin promovarea centralismului austriac și a Contrareformei. De aceea a militat împotriva tendințelor naționale ale popoarelor din imperiu (chiar și împotriva celor maghiar și croat, din sânul cărora provenea) și a sprijinit lățirea Bisericii Catolice în detrimentul celorlalte confesiuni. Nici un mijloc nu i s-a părut a fi lipsit de utilitate, nici chiar uciderea sau vinderea ca sclavi pe galere a celor de altă credință religioasă. Furia inchizitorială a lui Kollonich i-a lovit mai întâi pe credincioșii protestanți din regatul restrâns al Ungariei (de până la 1690), reușind stârpirea aproape în întregime a confesiunilor protestante din vestul Ungariei de azi și din Slovacia. Apoi, după înaintarea armatelor habsburgice în teritoriile aflate sub ocupație turcească, Kollonich și-a îndreptat atenția asupra majorității locuitorilor acatolici de aici, anume ortodocșii, continuând politica Contrareformei împotriva acestora. Vremurile i-au fost însă de această dată mai puțin favorabile, războiul turco-austriac și apoi răscoala curuților împiedicându-l să folosească mijloacele dure aplicate împotriva protestanților. În locul acestora a utilizat diplomația, șantajul și jocul cu promisiuni, fiind ajutat, în Transilvania, atât de situația materială grea în care se afla clerul românesc, cât și de personalitatea slabă a ierarhului de aici, Atanasie Anghel. Și, nelipsit de importanță: convertirea acestuia a avut loc la Viena, în martie-aprilie 1701, și a fost obținută în urma unui proces inchizitorial, al cărui președinte nu a fost nimeni altul decât cardinalul Kollonich, care i-a prezentat lui Atanasie doar două alternative: de a accepta unirea sau de a fi judecat și întemnițat.

Așadar, Kollonich nu a sprijinit "unirea religioasă" din Transilvania datorită îngrijorării, în calitate sa de păstor al Bisericii lui Hristos, pentru mântuirea sufletelor românilor ardeleni, nici din milă pentru situația lor economică grea. Dimpotrivă, înființarea Bisericii Unite din Ardeal este o înfăptuire a strategiei, a cărei aplicare începuse cu 30 de ani mai devreme, de a stârpi confesiunile acatolice din Imperiul Habsburgic și de a pune la picioarele Curții un stat cât se poate de centralizat. Iar în înfăptuirea acestei strategii, românii ardeleni nu au fost decât o unealtă, chiar dacă atunci ei nu și-au dat seama de acest lucru.

PAUL BRUSANOWSKI

⁷⁰ Octavian Bârlea, *Die Union der Rumänen*, p. 149. Lucrarea a apărut în volumul coordonat de Wilhelm de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, iar în ediția a doua, împreună cu traducerea românească, în revista *Îndreptar* (recte *Perspective*), an XIII, 1990, nr. 49-50.